

"A filozófia valami olyan, ami a közös gondolkodáson alapszik"

Kérdésünkre Heller Ágnes válaszol

H.Á.: Először szeretném elmondani, hogy nem filozófiatörténetet oktatok, hanem filozófiát. Azonban manapság nem lehet anélkül filozófiát oktatni, hogy filozófiatörténetet is ne oktasson az ember, mert amit ma csinálunk az nem más, mint a függöny elhúzása a tradíció elől, miközben megnézzük, mit mondott a hagyomány azokról a kérdésekről, amelyek minket érdekelnek. Ez azonban nem jelenti azt, hogy szerzőről szerzőre elemezzük a filozófiai kérdéseket. Engem nem a történelmi gyökerek érdekelnek a filozófiában, hanem azok a kérdések, amelyeket a legkülönbözőbb korszakokban a filozófusok fölvetettek.

Ami a kérdést illeti: a filozófusok mindig tanítottak. A filozófia filozófiai iskolákkal kezdődik. A filozófiai iskola mindig egy vagy néhány tanítóból áll, akiket tanítványok vesznek körül. A mester és a tanítványok a filozófiai iskola jellemző szimbóluma. Mindenki tanítani, gondolkodni tanítani akart, másként gondolkodni tanítani, és a vélekedésekkel szemben *igaz tudásra* szert tenni. A filozófiai iskolák vezetői többnyire biztosan tudták, hogy ők azok, akiknek birtokában van az igazság. Az jellemezte a filozófiai iskolákat, hogy a mester meg volt győződve arról, hogy ő tudja mi az igaz tudás szemben a vélekedéssel. Ezért mindenki, aki körülötte összegyűlik, és az ő szájából hallja az igazság megnyilvánulását, ezáltal a *filozófia igazi középpontjához* fog eljutni. Föl fog kapaszkodni azon a szimbólikus létrán, amely a pusztá vélekedésből az igaz tudásig vezet. Minden filozófiai iskolának ez a struktúrája, és így a filozófiai iskola az igazság tudásán alapszik. A többiek is azért vannak ott, mert tanulni akarnak az igazságról. Nem egyszerűen arról van szó, hogy gondolkodni tanulnak, de nem is arról, hogy egy tudást adnak át, hanem egy harmadikról: megtanulják, hogy mi az igaz tudás szemben a véleménnyel, hogyan lehet eljutni a bizonyossághoz a pusztá vélekedéssel szemben. Megkapják azt a bizonyos "gyógyszert", amellyel a szenvedés, a bizonytalanság, a barbarizmus és a lélek egyéb betegségei gyógyíthatók. Mindig megvan a filozófiának ez a terapeutikus funkciója. A tanítványok megtanulják, hogy mi a jó, az igaz, a szép, mik azok a centrális eszmék, ideák, formák, amelyek az elsajátításával bölcsőbbek lesznek a többinél. Tehát azt sem mondhatjuk, hogy nem lehet semmit sem tanítani, sem azt, hogy a filozófiát meg lehet tanítani, hanem amit tenni kell, az valahogy a *lettő között* van.

Viszont ma a helyzet megváltozott, mert ilyen értelemben nincsenek filozófiai iskolák. A mai világban senki sem hiszi azt, aki normális ember és nem fölfújt hólyag, hogy ő, és egyedül ő az igazság birtokában van. És ha nincs egy olyan mester, aki azt

hiszi, hogy egyedül ő az igazság birtokosa, akkor az a hagyományos struktúrája az iskolának – amelyben a mester köré sereglő tanítványok lesik az ő ajkáról az igazságot, a "mézet", és nyalják ezt a mézet – megszűnik. Így ez a viszony is megszűnik létezni, még akkor is, ha a tanárnak megvan a karizmája, lévén egy karizmatikus tanár. De még a karizmatikus tanár is arra fogja tanítani diákjait, hogy "ne vegyetek olyan nagyon komolyan, ne higgyétek azt, hogy amit én mondok az az egyedüli igazság, tanuljatok meg önállóan gondolkodni, dolgozzátok ki a saját eszméiteket". Tehát alapjában véve – nem szókratészi, hanem modern, romantikus értelemben – ironikus a mai tanító. Tehát nem hiszi többé azt, hogy az igazságra vezetni rá a tanítványt.

Itt jön azonban be egy új probléma. Egyrészt már nincs meg az igazságnak és a bizonyosságnak a hagyományos szerepe: nem tudjuk, mi a bizonyosság. Másodsorban az akadémia és az egyetemi rendszer kialakította a maga intézményes kereteit. Tehát annak, aki filozofál, bele kell lépnie ezekbe az intézményes

keretekbe, különben nem tud tanítványokkal találkozni. Ez egy új dolog, régebben ez nem okozott problémát. Ott voltál mondjuk egy szerzetesrendben és köréd gyűltek a fiatal szerzetesek, vagy ha akár magánemberként volt egy szép kerted, pénzed, akkor emberek gyűltek köréd, és hallgatták amit mondtál. Ma egy tanár kizárólag az intézményes kereteken belül jut diákhoz, tanítványhoz, mindkettőjüknek be kell lépniük az intézménybe ahhoz, hogy egymással egyáltalán találkozassanak. Olyan ez, mint amit Marx Károly mond a modern gyárról: a termelőeszközök és a munkás külön vannak, ezért össze kell őket egymással hozni. Itt a tanár és a tanítvány van külön, őket kell összehozni egymással, s ezt az intézmény teszi meg. Viszont minden intézménynek megvannak a maga intézményes előírásai.

A filozófiát az egyetemeken belül tanítják, tehát feltételezett, hogy itt is egy tudást tanítanak, hiszen a modern egyetem arra való, hogy tudást adjon át: tudást, technikát, módszert, tehát ezt kell átadni a filozófiában is. Bizonyos fokig ez szükségszerű, mert aki filozófiát hallgat, az később filozófiát fog tanítani. Mászt nem nagyon csinálhat. Egyszer Foucault-t megkérdeztem, hogy mit csinált Svédországban? Azt válaszolta, hogy az egyetlen dolgot, amihez ért, tudniillik tanított. És valóban ez az egyetlen dolog, amit tudunk, azaz, hogy tanítunk, mert az, hogy könyveket írunk az a mi privát hobbink, az nem igazán érdekli az embereket. Tanítunk, ebből keressük a pénzt, ez a megélhetésünk. Mászt nem tudunk csinálni, hacsak nincs öröklött pénzünk. De még ha lenne is, a diákkal csak az egyetemen találkozhatunk. Tehát alkalmazkodnunk kell az intézményhez, és mindenkit arra tanítunk, hogy tanítson, hogy tanítson, hogy tanítson..., így a rossz végtelenségig.

Ugyanakkor persze tudjuk, hogy a filozófia az nem tudás, az gondolkodás, az szenvedély, és hogy a filozófiához bizonyos értelemben tehetség is kell. Ebből a szempontból olyan, mint az irodalom, nem mindenből lesz filozófus, aki beiratkozik a filozófia tanszakra. A tanárnak tehát kettős funkciója van. Egyrészt meg kell tanítania mindenkit arra, hogy filozófiát tudjon tanítani. Ehhez valamilyen tudásanyagot kell átadni, mert felelősséget vállalsz azért, hogy akit tanítasz az képes legyen levizsgázni, és később ő maga is tudjon tanítani. Ugyanakkor mindig el kell mondani, hogy ez nem filozófia, ez annak csak a csontváza, a filozófia valami más, valami több, valami olyan, ami a közös gondolkodáson alapul. Azt mondhatnák persze, hogy lehet pusztán közös gondolkodásra építeni, de ennek is megvannak a veszélyei. Ha pusztán tudást ad tovább az ember, akkor annak a veszélye az, hogy *szakmává silányítja* a filozófiát. Ha pusztán csak gondolkodunk: *dilettánsokká válunk*. Mert a filozófiának is, ha nem is tárgyi tudáson alapul, megvannak a módszerei, az ismert argumentációi. Ott van a múlt, a tradíció, amit meg kell ismerni, hogy tudjuk mi a filozófia. Nem lehet tradíció nélkül, a hasunkra ütve filozofálni. Arra a kérdésre, hogy hogyan lehet e kettő között lavírozni, pusztán bornírt szakemberek és dilettánsok között valami olyasmit létrehozni, mint a filozófus, nagyon egyszerű a válasz. Azok, akiket a dolog szenvedélyesen érdekel, maguktól is el fognak ehhez jutni, maguk is fel fogják fedezni, miként lehet a Szküllák és Kharübdiszek között hajózni. A tanár segít ezeknek az embereknek, akik talán nélküle is megtalálnák ezt az utat, de könnyebb egy jó tanár segítségével megtalálni. Szóval ennyi az egész.

"Saját szubjektivitásomtól pedig, amennyire lehetséges, megpróbáltam megszabadulni"

Kérdésünkre válaszol: Gausz András

G.A.: A filozófia legfontosabb kérdései tematikusan és a filozófiatörténeten keresztül is megragadhatóak. Nem itt van a probléma. Hol akkor? Szerény véleményem szerint mindenféleképp különbséget kell tennünk "klasszikus" filozófiai művek és éppen aktuális szellemi törekvések, "filozófiai divatok" között. A klasszikusokkal minden korban foglalkozni kell, az utóbbiakat viszont csak megfelelő filozófiatörténeti kontroll alatt szabad komolyan venni. A gyakorlat ezzel szemben mintha éppen fordított úton járna: sokan a pillanathoz kötött, tudományosnak látszó, éppen nagy népszerűségnek örvendő "filozófiai irányzatok"-kal, ideológiai,

politikai elvárásokon alapuló (ha alaposabban szemügyre vesszük a dolgot, a "tudományon kívüli") nézetekkel próbálják meg felülmúlni és újraértékelni a múlt klasszikusait. Mintha ez olyan egyszerű dolog volna! Mintha a klasszikusokat csak úgy felül lehetne múlni! Számomra a klasszikusok jelentik a mércét. Aki egyszer is alaposabban végigtanulmányozott néhány a filozófiatörténetben súlyosnak számító munkát, fenntartásokkal fogja fogadni a szellemiekkel szembeni divatokat. Divatok viszont léteznek. Meggyőződésem, hogy ennek legfőbb oka az olvasatlanságban, illetve – talán pontosabban fogalmazva – a klasszikus művek